

טומאה הותרה בציבור וריצוי ציץ

• דף ז •

הרב אבישי נתן מייטליס שליט"א

מקור הדין שטומאה הותרה מבואר במסכת פסחים בדף טו. עפ"י הפסוק על פסח: איש איש כי יהיה טמא לנפש... ועשה פסח לה', בחודש השני'. דווקא איש נדחה לפסח שני ולא ציבור שעושה הפסח בטומאה חרף הטומאה, שכן נאמר במועדו.

הגמ' ביומא בדף נ. אמרה שדוקא קרבן שקבוע לו זמן דוחה טומאה, בין של יחיד בין של ציבור: 'נקוט האי כללא בדבר, כל שזמנו קבוע, דוחה את השבת ואת הטומאה, אפילו ביחיד. וכל שאין זמן קבוע - אינו דוחה לא את השבת ולא את הטומאה ואפילו בציבור'. מסתבר, שכשאין זמן קבוע, לא דחה את הטומאה, אלא מבקשים לדחות את קיומו כך שיעשה בטהרה.

למ"ד שהטומאה דחוייה, דרוש הציץ לרצות ולכפר. ולמ"ד הותרה אין צריך לריצוי, ולדבריו סברו התוס' בדף ז. שהציץ מועיל להתיר אכילה.

בקרבן יחיד, הציץ מרצה על טומאת הקרבן עצמו, אם נטמא, ולא על טומאת האדם המקריב כמבואר במשנה בפסחים בדף פ.. ברם בקרבן ציבור, גם טומאת המקריבים נדחית ומתכפרת, כשרוב כהנים טמאים.

ומילתא בטעמא. טומאת הבשר או הדם נובעת מפסולם, אך לאחר הריצוי שהסתלק הפסול, אין עוד איסור לפנינו, ושפיר קרב. ברם פסול הקרבה בטומאת המקריב בשל פסולו של הכהן לא פג בשל הציץ, ומה יועיל ריצוי הציץ להתיר הקרבת הפסול. לכן ביחיד עבודתו פסולה אם הטומאה של הגברא. אך בציבור, כיון שדחוי הוא, עבודתו כשירה גם בלא הציץ.

א.

רש"י בדף ז. בד"ה 'בין בציבור' ותוס' בדף ז: בד"ה 'מכלל' סברו שרק בשל טומאת הקרבן בעי ריצוי ציץ לכפר, אך קרבן ציבור הנעשה בטומאה לא לא בעי ריצוי ציץ

להכשירו, ואף אם אין הציץ על ראש הכהן הגדול רשאים רוב הכהנים הטמאים לעבוד בטומאה. למדו דינם מהנאמר 'את עוון הקדשים', ולא נאמר עוון המקדישים. כן הבין גם המהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם, שאף בלא ציץ אין מבטלין את הקרבן.

הגבורת ארי הקשה על התוס' שסברו שאף טומאת הקרבן נדחית בלא צורך בציץ. מדין הגמ' בפסחים בדף עח. שאין העומר ושתי הלחם באין בטומאה: 'לימא מתניתין דלא כמתניתין'. שכן רבי יוסי סבר שאין הציץ מרצה על האוכלים: 'רבי יוסי אומר, אין הציץ מרצה על אכילות'. הרי שהציץ מעכב!

כן הוא ברש"י בפסחים בדף עז. בד"ה 'ומרצה': 'ר' שמעון אית ליה טומאה דחוויה היא בציבור, ואי לאו משום דציץ מרצה אטומאה - לא הוו מיתכשרי'. וכ"כ במאירי בפסחים שם: 'ומעתה יום הכפורים בעבודת פנים שאין שם ציץ, שהרי אינו נכנס לפנים בבגדי זהב אם אירעה שם טומאה, לא נרצה'.

וקשה על דבריהם מלשון הכתוב: 'והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם, והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה' '. הרי להדיא שמרצה הציץ על עוון בני ישראל, ומנ"ל ללמוד שמכפר על הקרבן ולא על על המקדישים.

ב.

הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש פ"ד ה"ז חלק וסבר שבעי ריצוי ציץ גם על הכהנים העובדים: 'וכן הציץ מרצה על טומאת דברים הקרבין שנאמר והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים, אבל אינו מרצה על טומאת הנאכלין, ולא על טומאת האדם שנטמא בטומאה ידועה, אלא אם כן היתה הטומאה הדחוויה בציבור שהציץ מרצה עליה'. הרי שאף שאין הציץ מרצה על היחיד שנטמא (רק עוון הקודשים ולא המקדישים), הינו מרצה על הציבור שנטמא.

המנחת ברוך סי' קה הקשה על הרמב"ם מדברי הגמ' בפסחים בדף עז: שהקשתה למ"ד שטומאה דחוויה בציבור ובעינן ריצוי ציץ - אם הציץ אינו מרצה על העולין ועל האכילות, קרבן ציבור הבא בטומאה הא הו"ל אין דם ואין בשר. ולשיטת הרמב"ם, הלא כמו שאין הציץ מכפר על היחיד וכן מרצה על הציבור הטמא, כן

נימא שאומנמ אינו מרצה על אכילות היחיד אך על אכילות הציבור מרצה. ומה קשה לגמ'?

לכאורה, היה מקום לבאר שחלקו בגדר הדחיה. שהרי קשה על התוס', מדוע שנזדקק לציץ בכדי להתיר הקרבן ולא צריך את הציץ לטומאת המקריבים? מאי שנא.

מסתבר שהבינו שיש לבחון כל דחיה עפ"י גדריה. כשהתורה דחתה את טומאת המקריב, אמרה שבמצב זה באין אפשרות להקריב בטהרה, יקריבו בטומאה ויעלה להם לחובתם, ואם הם מקריבים על כורחך שהקרבן עולה ומרצה. אך כשהתירו להקריב קרבן שנטמא, מנ"ל שאף מרצה לבעלים, שמא הוא מקיים את חובת הקרבתו, ומנ"ל שבעלים מתכפרים. לכך בעי ציץ. ברם הרמב"ם הבין שהדחייה כוללת, ובעי ציץ לסייע ולרצות.

ג.

הגרי"ז באר בשם הגר"ח את יסוד מחלוקת התוס' והרמב"ם. האם אין ציץ מרצה על עוון המקדישים משום שהתמעט מהפסוק שלא שייך ריצוי על טומאת גוף הגברא. או שמא לא מספיק בריצוי הציץ בכדי לכפר על טומאת הגברא, בשל חומרת הטומאה.

התוס' סברו שאין הציץ כלל מכפר על הגברא, וע"כ כשדחיה הטומאה בציבור לא נדרשים לציץ. אך הרמב"ם הבין שטומאת הגוף חמורה, ולכן ביחיד לא מכפר ולא דוחה. אך בציבור, כיון שטומאתו נדחת אזי די בכך לסייע לריצוי הציץ.

ומעתה מובן, שכיון שבאכילות לא מכפר הציץ, אין מקום לחלק בין יחיד לציבור, ולעולם לא מהני הריצוי. וזהו שאמרה הגמ', אם למדנו שביחיד לא מהני ציץ, אין סיבה שירצה בציבור.

באבן האזל בהל' ביאת המקדש פ"ד ה"ז באר בדעת הרמב"ם דבדין רצוי ציץ יש שני דינים: 'א'. הוא לרצות הקרבן שנעשה בטומאה, וזהו והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ד'. ב'. מה שהוא נושא עון הטומאה, מה שאסור להקריב קרבן בטומאה וזהו ונשא אהרן את עון הקדשים. ושני הדינים הוצרכו, דבמה שנשא אהרן את עון הקדשים ונעשה ע"י הציץ כאילו אין כאן עבירה עוד - לא יתכשר הקרבן, דלבד העברה הוא דין דעבודת טומאה בין בטומאת הקרבן בין בטומאת המקריב

היא מחוללת, ולכן צריך רצוי הציץ שירצה הקרבן. ונשיאת העון ג"כ הוצרך, דבמקום שיש עברה א"א שהקרבן ירצה, ובגדר מצוה הבאה בעברה ולכן שני הגדרים הוצרכו.

ועכשיו מבואר דמה דאמר בגמ' עון הקדשים ולא עון המקדישים זהו בדין נשיאת העון, אלא דממילא אם נשאר עון ע"כ הקרבן לא הורצה, אבל כל זה הוא בטומאת קרבן יחיד דאיכא עון. אבל בטומאת קרבן צבור דעון ליכא דטומאה דחוויה בצבור וכמו היתר דכלאים בבגדי כהונה או דכלאים בציצית דלא צריך לרצוי ציץ, ה"נ דין טומאה דחוויה בצבור ג"כ לא צריך לרצוי ציץ, ומה שהוצרך לציץ בקרבן צבור הוא רק לרצות על הכשר הקרבן שלא יהי' מחולל בשביל שהוא בטומאה, ובדין רצוי קרבן שהציץ מרצה ליכא חילוק בין הקדשים ובין המקדישים, דבקרא דלרצון להם לא כתיב הקדשים, ולכן שפיר דבטומאת קרבן צבור צריך רצוי ציץ ומהני הרצוי'.

ד.

רש"י בדף ז: באר שציץ מרצה בזמן שעל מצחו של הכהן: 'בין שישנו הציץ על מצחו של כה"ג כשאירעה טומאה על הקרבן'. בזמן הטומאה דרוש להיות הציץ על מצחו.

האבני נזר חו"מ בסי' צ הבא מקור לדברי רש"י, מהירושלמי בחגיגה ב, ד. שכה"ג לבש כל יום את בגדי הכהונה לרצות על הטומאות. הרי שהריצוי הינו על שעת הטומאה. דאל"כ יכל ללבוש רק בזמן ההקרבה: 'וכן משמע בירושלמי כה"ג מתלבש בכליו בכל יום כדי לרצות על טומאה כמ"ד אין הציץ על מצחו אינו מרצה. ואי מהני כשלוש אחר שאירעה הטומאה למה לו ללבושו תחילה, כשיארע טומאה ילבשנו, אלא ודאי לא מהני אם אינו על מצחו בשעה שאירעה לו טומאה'.

תמה היד רמה בסנהדרין בדף יב: מדוע דרוש ציץ בזמן הטומאה, והצריך את ריצוי הציץ בזמן ההקרבה והעבודה בלבד: 'ורבינו שלמה זצ"ל פ"י בין שישנו על מצחו של כהן גדול בשעת טומאה. ואינו נראה בעינינו דבשעת טומאה מאי ריצוי איכא, אלא מסתברא דבשעת הקרבה קאי, דמרצה על הקרבן שנשטא ברצון, כדכתיב ונשא אהרן את עון הקדשים'. הלא הריצוי לבעלים הינה בעת ההקרבה.

כן הגבורת ארי כתב מסברא שצריך את את הציץ בשעת ההקרבה, אף שלא היה על מצחו בעת הטומאה.

הגרי"ז בניזיר בדף נד. באר ברש"י שהוא מודה בוודאי שצריך ציץ בזמן עבודה וההקרבה, אלא שרש"י כתב שדרוש הציץ גם בזמן הטומאה, ובלא זה נדחה הדם והאמורים מהמזבח.

ולאור דברי האבן האזל דבריו מובנים. שכן בציץ ישנם שני דברים, א'. ריצוי על האיסור. ב'. ריצוי על הפסול. וצריך את הציץ בזמן האיסור - שעת העבודה. וריצוי על הפסול - שעת הטומאה. כלומר, דרוש ריצוי בעת הפסול - שימשיך הקרבן לרצות לבעלים, וע"י הציץ לא ניתק הקרבן מייעודו וירצה לבעלים. ודרוש הציץ להיות בעת ההקרבה - שיכשיר וירצה את הקרבן עצמו.

ואפשר, שיש בכך כדי לחדד את הצורך בציץ ובדין דחוייה, שהם פועלים בשני מישורים ושני דינים שונים. הציץ נועד לרצות לבעלים. ואילו דחיית הטומאה נועדה לומר שהחייב של הקרבן ושל המקריבים מתקיים גם בטומאה.

והשתא שפיר נבאר את הפסוק של הציץ כפתור ופרח: 'והיה על מצחו... יקדישו בני ישראל', שכן הציץ עוסק בריצוי הבעלים - הן בטומאת הקרבן והן הבעלים. אך דין הקרבן עצמו אם כשר - זהו מדיני דחוייה בציבור.

ה. כיצד הציץ מרצה

הבית הלוי ח"א סי' ג הסתפק בדעת רבי יהודה אם צריך יחד עם הציץ, שיהיה לבוש גם בשאר בגדי כהונה, או שסגי על מצחו בציץ בלבד. מסברא כתב, שבהעדר שאר הבגדים אין לציץ שם בגדי כהונה, שכן רק כשלוש את בגדיו יש לכה"ג דין כה"ג. ובלא יתר הבגדים, הינו כזר שלבש ציץ. וזה לשונו: 'ומסתפקנא להך מ"ד דס"ל דאינו מרצה רק עודו על מצחו אי בעינן ג"כ שיהי' לבוש כל הבגדים שלו, או סגי כשלוש רק הציץ לחודא. ולפי הסברא נראה דבעינן שיהי' לבוש כל הבגדים דהא בכמה דוכתין אמרינן אין בגדיהם עליהם אין כהונתן עליהם, א"כ הא גם אם לבש הציץ לחודא לא הוי כה"ג והוי כזר שלבש הציץ. והך מ"ד הא ס"ל דאינו מרצה רק בעודו על מצחו של כה"ג דוקא'.

ראיה לדבר, שהרי הציץ לובש באחרונה, נראה שהוא דין לבישה עם כל הבגדים ורק איתם.

אך התוס' ביומא סט. בד"ה 'בגדי' ובקידושין סו. בד"ה 'הקם' כתבו להדיא שדי כשציץ לבדו על ראשו לריצוי, ולא הצריך ללבוש יתר הבגדים, וז"ל תוס' בקידושין: 'מפרש רבינו תם דדוקא ציץ משום דכתיב בו והיה על מצחו תמיד משמע דמותר שלא בשעת עבודה אבל בשאר בגדים לא'. וכ"כ תוס' ישנים כאן, ובתוס' רא"ש בקידושין. והלא ללא יתר הבגדים מה החשיבות לציץ?

ועוד, שהגר"ח בכתבי הגר"ח סי' שכג באר כי אין קדושת ומעלת בגדי הכהונה אלא בפנים, ולא מחוץ המקדש. ומה המעלה בלבישת הציץ במדינה לשיטת התוס'?

צ"ל כדברי רבנו בחיי בשמות כח, לו שהציץ אינו בגד, אלא תכשיט. ואין באמת שמונה בגדים, אלא מנו כך מחמת רוב הדברים. ולכן לא דרוש שיהיה עם הציץ יתר הבגדים: 'והנה הציץ הוא מכלל שמונה בגדי כהונה ואינו בגד אבל הוא תכשיט, ומה שיזכירו רז"ל תמיד: שמנה בגדי כהונה, הם הולכים אחר הרוב כי השבעה מהם הם בגדים שהכהן גדול מתלבש בהם'.

יש בכך להבין את ההו"א כשנשבר הציץ הוא ירצה. והלא כל בגדי כהונה פסולים כשהם מקורעין. ע"כ, שהוי כלי בפני עצמו.

ניתן לבאר, שהציץ הינו כלי בפנ"ע, ואינו חלק מבגדי הכהונה, ולכן רשאי ללבושו לבדו אף במדינה. אך כשלוּבושו במקדש הוי חלק מח' בגדים, ולכן דינו ללבושו לאחרונה בסדר לבישת ח' הבגדים.

רש"י בפסחים בדף עז. בד"ה 'שאינו על מצחו' באר שלא נכנס הכה"ג עם הציץ פנימה לק"ק, משום שאין קטגור נעשה סנגור. והקשה רעק"א, דלא צריך האי טעמא, אלא משום שבק"ק עובד ונכנס רק בד' בגדים. ואם נימא שהציץ אינו נמנה על הבגדים אלא כלי בפנ"ע, אזי אפשר שרש"י רצה להורות מדוע לא נכנס עם הציץ בהיותו בד' בגדים. ואפשר שרעק"א הבין שהוי יתור בגדים, ולא יכול ללבוש הציץ עם בגדי לבן.

ו.

הזכר יצחק בסי' יב הקשה מהיכן היה פשוט לש"ס שבשעת עבודת הכה"ג ביוה"כ לא היה ציץ לכפר, הרי אף משוח מלחמה רשאי ללבוש הציץ, ואפשר שבעת שנכנס הכה"ג לפני ולפנים, היה משוח המלחמה עם הציץ, ובכך היה ריצוי לעוון הקדשים.

ותירץ הזכר יצחק שהוכחת הגמ' הינה מימי בית שני שלא היה צלוחית שמן המשחה שכבר גנזו יאשיהו המלך, ולא היה כהן משוח בשמן המנחה. ולא היה מי שילבש הציץ בעת שהכה"ג נכנס לק"ק.

הדבר אברהם ח"ב סי' כב באר, שהנה הרמב"ם בכלי המקדש פי"א הי"ב כתב שמותר להנות מבגדי הכהונה ולובש אף שלא בזמן העבודה: 'חוץ מן האבנט, מפני שהוא שעטנז, אסור לכן הדיוט לובשו אלא בשעת עבודה'. והק' מהר"י קורקוס מדוע רק להדיוט אסור, והא גם אבנט הכה"ג היה כלאיים. ות' הדבר אברהם שלכה"ג מותר ללבוש הבגדים, שכן הציץ מרצה רק כשהוא על מצחו, ולכן מותר ללבוש הבגדים בשביל הריצוי. ולפי"ז, דווקא רק כשהציץ על הכה"ג היה מרצה. ואין המשוח מלחמה רשאי ללבושם, אלא רק בשעת העבודה.

היה ניתן ליישב, שבעת שהכה"ג משרת בפנים, זהו זמן שאין רשות לעבודת הקטגור. ולכן זהו זמן שלא מתאים שיהיה עבודת ציץ. ולכן לא שייך ליתן הציץ לכהן המשוח.

והכלי חמדה על המועדים, בפרשת פרה באר שאין אפשרות ששני כהנים גדולים יעשו עבודה ביחד. ולהכי אין ליתן לכהן המשוח ציץ בעת שהכה"ג עובד בפנים. הגרי"ז יישוב, שהיה לו מותר ללבוש הציץ לצורך שאלה באו"ת, אך לא כדין לבישה שעשוי לכפר.

ויש לחקור האם הציץ כשלעצמו מכפר, או שכה"ג מכפר בעת שהציץ על מצחו. הנה רבי יהודה סבר שרק על מצחו של כה"ג מכפר, ולא שייך ליתן לאחר את הציץ, שכן אינו הכה"ג. ברם רבי שמעון סבר שהציץ עצמו מכפר.

ז.

המשנה במסכת פסחים דף עו: אמרה: 'חמשה דברים באין בטומאה ואינן נאכלין בטומאה: העומר, ושתי הלחם, ולחם הפנים, וזבחי שלמי צבור, ושעירי ראשי חודשים. הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה, שלא בא מתחילתו אלא לאכילה'.

נחלקו הראשונים אם דוקא שנטמא הבשר, וקמ"ל שההקרבה הותרה בטומאה ולא באכילה (מלבד הפסח שנאכל בטומאה), אבל אם הבשר טהור אף שהקרבתו קרב בטומאה

- הבשר נאכל. או שכל שקרב בטומאה הבשר לא נאכל - וזהו שנאמר שבאים בטומאה ואין נאכלים הקרבה בטומאה.

הגרי"ז באר שנחלקו בכך רש"י והרמב"ם. רש"י בזבחים בדף צט. באר שקרבן ציבור הקרב בטומאה, אף שלא נטמא הבשר, אינו נאכל. וכן סברו התוס' בזבחים בדף טז שאף אם מותר באנינות להקריב, הוא מרצה באימורים אך הקרבן לא יאכל. אך הוכיח בדעת הרמב"ם ביאת מקדש פ"ד הי"א שאף שננטמא הקרבן הבשר יאכל, ורק אם נטמא הבשר הוא לא יאכל.

ובאר הגרי"ז, שמחלוקת התוס' והרמב"ם הינה לשיטתייהו.

שכן דם שננטמא וזרקו - מדאורייתא הורצה לאכילה ורק מדרבנן קנסו במזיד. וע"י ציץ נחשב כהקריב בטהרה, שכן ציץ משווה ליה לטהור ולכן מותר הבשר באכילה. וקרבן ציבור שקרב בטומאת הגוף לשיטת התוס' ולא צריך ריצוי ציץ, איירי לעניין ההקרבה כשלעצמה. אך לעניין האכילה, לא התחדש דבר בדינו להתירו באכילה. אבל לרמב"ם שסבר שטומאת הגברא דרוש ציץ בכדי להכשירה, ובכוחו להחשיבה כהקרבה בטהרה, וכשהבשר טהור אזי הינו מותר גם באכילה. ורק אם נטמא הבשר אזי נאסר באכילה. אך בהעדר ציץ, אם נשבר, לא יתיר את הבשר באכילה.